

Amonova Gulchehra Ubaydullayevna

Buxoro viloyati Xalq ta'limi boshqarmasi

G'ijduvon tumani XTB tasarrufidagi

10- umumta'lim maktabi

Jumayeva Sevara Farxodovna

Texnologiya fani o'qituvchisi

musiqqa fani o'qituvchisi

Anatatsiya: *Ushbu maqolada o'quvchilarni xalq og'zaki ijodi orqali texnologik ta'limda ilg'or innovatsion metodlar orqali tushunchalar berishga harakat qilamiz.*

Kalit so'zlar: *Mehnat tarbiyasi, maqol, mehnat qo'shiqlari, xalq rivoyatlari.*

Sog'lom bolaning shakllanishida, nafaqat, jismonan sog'lomlik, balki fikran sog'lomlik ham mohiyatan bir maqsadga qaratilgan. Bolalarni sog'lom fikrlilikka chorlash degani ana shu sog'lom fikrlar haqida uqtirish emas, balki uni hayotga tatbiq qilish orqali singdirishdir. Ota-bobolarimiz azaldan mehnatni ulug'lab kelishgan, o'zlari sidqidildan mehnat qilishgan. Bizga ulardan meros bo'lib qolgan barcha xazinalar-ilmiiy badiiy kitoblar, turli xildagi san'at asarlari me'morchilik obidalari va boshqa narsalar ana shu mehnatning mahsulidir. Bobolarimiz mehnatsevarliklari tufayli ulkan yutuqlarni qo'lga kiritishgan. Yoshlarni ham mehnatni sevishtga, mehnatsevar bo'lishga chaqirishgan. Xalq og'zaki ijodi namunalari qadimiyligi, ta'sirchanligi manbalardan hisoblanadi. Bu tarbiya vositalarini bolalar hayotiga tabiiy ravishda olib kirish lozim. Ular mehnay, poklik, kattarga hurmat kabi insoniy fazilatlarini bola qalbiga singdirishning muhim vositasidir. Shu boisdan, jahondagi barcha xalqlarning maqollarida bo'lgani kabi, o'zbek maqollarida ham mehnatsevarlik g'oyasi markaziy o'rinlardan birini egallaydi. "Suvsiz hayot bo'lmas, mehnatsiz rohat", "Mehnat qilsang yasharsan, katta-katta osharsan", "Oltin o'tda toblanar odam mehnatda", "Mehnat bilan qarising rahmat bilan yashaysan", "Uzoq umr siri mehnatda", "Daryo suvini bahor toshirar, inson qadrin mehnat oshirar", "Mehnatdan do'st ortar, g'iybatdan dushman" kabi xalq maqollari bejiz aytilmagan. Maqollar odamlarning hayoti va turmushi jarayonida to'plagan tajribalari, dunyoqarashi, o'zi yashab turgan ijtimoiy hayotga bo'lgan munosabati, o'tmish hayoti va uning ibratli saboqlarini, umid va orzularini ifodalaydi. Maqollar xalq og'zaki ijodining bir turidir.² Maqollarda xalqning turmush davomida to'plagan tajribalari natijasida yuzaga kelgan xulosalari ixcham va sodda tarzda bayon etilgan. Demak, maqollar xalqning ijtimoiy-tarixiy, hayotiy-maishiy tajribasi umumlashgan badiiy, obrazli mulohazalardan iborat hikmatli so'zlardir. Ular qadimdan sinalgan, turmush tasdig'idan o'tgan tushunchalar orqali kishilarni ogohlantiradi. Hayot, yashash tushunchalariga endigina duch kelayotgan

bodal maqollar orqali to‘g‘ri yo‘lni tanlay oladi. Bundan tashqari xalq hayotiga hamroh bo‘lgan qo‘shiqlarda ham halol rizq topish, mehnatsevarlik o‘z aksini topgan. Ajdodlarimiz uchun mehnatning samarali bo‘lishining yechimi qo‘shiq aytishdan iborat bo‘ladi. Shuning uchun ajdodlarimiz har bir ishni qo‘shiq bilan bajarib ham mehnatning samarali bo‘lishini, ham zerikmasdan bajarish yo‘lini o‘ylab topganlar. Xalqimiz orasida yashab kelayotgan mehnat qo‘shiqlari bajariladigan ish sohalariga qarab uch xil bo‘ladi:

1

1. Dehqonchilik bilan bo‘liq mehnat qo‘shiqlari: Shohlari bir quloch-quloch, Shohinga qo‘nar qaldirg‘och.

Yuray desam, voy, qornim och,

Men qo‘shga qanday yarayin.

Ho‘kizginam, bo‘yniginang ezildi,

Ko‘zginangdan yoshlar qator tizildi.

Bo‘yinturuq bilan omoch tortmasang,

Sening bilan menga go‘rlar qazildi.

O‘zbek xalq mehnat qo‘shiqlarining salmoqli qismini kashta tikish, bo‘z to‘qish, charx yigirish kabi faoliyat bilan qo‘shib turli ohangda ijro etadigan she‘r namunalari egallaydi. Jumladan, ularning eng qadimgilaridan biri charx qo‘shiqlari hisoblanadi. Bugungi kun tekstil sanoati paydo bo‘lmasidan avval paxtaning chigiti qo‘lda ajratib olinar va paxta momig‘idan charxni aylantirish vositasida ip yigirilardi. Ayollar kecha-kunduz ip yigirish bilan shug‘ullanib, tayyor bo‘lgan iplardan gazlamalar to‘qishgan.

3. Kasb-hunar bilan bog‘liq mehnat qo‘shiqlari:

Charx yigirib, charx yigirib, tuyugan.

Shul qo‘lginam toladir.

Agar shuni yigirmasam,

Bolalar och qoladir.

Har bir zerikarli va mashaqqatli mehnatning ham chegarasi bo‘ladi. Ammo agar odam bevosita charxda ip yigirish orqali kun Ko‘rsa, unga bu azobli mashg‘ulot chegarasizdek bo‘lib tuyulgan. Ana shunday daqiqalarda odam o‘ziga chorasiz, najotsiz bir shaxs bo‘lib ko‘ringan. Qo‘shiqda bu holat shunday kuylanadi: 3

Charxginam, ey, charxginam,

Yurakkinam olasan,

Ayt-chi, sen bu yurtlardan,

Qachongina yo‘olasan?!

Tabiiyki, bolalarning eng sevimli mashg‘ulotlaridan biri, bu ertak tinglashdir. Ertaklar xalq og‘zaki ijodining eng qadimiy, ommaviy va keng tarqalgan janrlaridan hisoblanadi. Ularda insonparvarlik, vatanparvarlik, do‘stga sadoqat, yorga vafodorlik, qahramonlik kabi fazilarlar ulug‘lanadi, zulm va zo‘rluk qoralanadi. Xalq og‘zaki ijodida ertaklar o‘ziga xos o‘rin egallaydi. Xalq ertaklarining ko‘pchiligida mehnat ulug‘lanadi. “Shirin uyqu” ertagi bunga yaqqol misol bo‘la oldi:

“Bir donishmandning uchta o‘g‘li bo‘lib, ota o‘limi oldidan o‘g‘illarini o‘z oldiga chaqirib shunday vasiyat qilibdi: Uyquni shirin qilib uxlang, ovqatni shirin qilib yeng. Ikki aka ota vasiyatiga amal qilib, ustma-ust yeb yotaveribdilar. Mehnat bilan shug‘ullanmabdilar. Yegan ovqatlari singmabdi. Ko‘zlariga uyqu kelmabdi. Borgan sari mol-dunyolari kamayib qashshoqlashib ketaveribdilar. Uchinchi o‘g‘il esa ertadan kechgacha mehnat qilar ekan. Borgan sari davlati ko‘payib, uyqusi shirin bo‘lib, ovqati mazali bo‘lib boribdi”. Demak, ertakdan shunday xulosa chiqadi, barcha rohatlarning otasi-mehnatdir. Aka-ukalar buni hammalari har xil tushunibdilar. Ota nasihatini to‘g‘ri tushungan kenja o‘g‘il o‘z murod-maqsadiga yetibdi. “Qumursqa” ertagida dunyodagi eng zo‘r mavjudot mehnatkash, mehnatni sevuvchi mavjudot ekanligi aytiladi. Muz, bulut, kun, yomg‘ir, yer, ot, mol, bo‘ri, sichqoncha, merganda “kim zor?” deb so‘raganda, biri ikkinchisini ko‘rsataveradi. Oxirda qumursqa: “Otangning olti yuz botmon oshirib yeganman; pochchangning yuz botmon bug‘doyini yetti tog‘dan oshirib yeganman. Men zo‘rman, men zo‘r deydi”. Bu yerda qumursqalar mehnatsevar qilib ko‘rsatilgan. O‘zbek xalq ijodida mehnat va mehnat ahlini hamisha ulug‘lab, unga mehr-muhabbat bilan qarashgan. “Qumursqa” ertagida ham shu g‘oya ertakka xos uslubda, ajoyib o‘xshatishlarda kulguga boy quyidagicha suhbatda bayon etilgan: - Qorning nima uchun katta? -jigarim zo‘r, -dedi qumursqa. -beling nima uchun ingichka? -mehnatim zo‘r! –javob berdi qumursqa. Xalq og‘zaki ijoding noyob durdonalaridan biri bo‘lmish tez aytishlar chuqurroq tahlil qilib ko‘rilsa, barcha tarbiyalar qatori mehnat tarbiyasi yuzasidan juda ko‘p manbalar uchratish mumkin.⁴

Xalq og‘zaki ijoding katta-yu kichikka birdek yoqadigan turi bu topishmoqdir. Topishmoqlarning mazmunidan kelib chiqqan holda ularda ma‘naviy-axloqiy tarbiya masalalarining yoritilishini o‘rganishimiz mumkin:

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Sanoqulov X.R, Xodieva D.P. Satbaeva “Texnologiya fani va uni o‘qitish metodikasi” Darslik .T.;TDPU.2015-yil.
2. Mavlonova R.A, Sanoqulov X.R, Xodiyeva D.P “Mehnat va uni o‘qitish metodikasi” O‘quv qo‘llanma. 2007yil TDPU.
3. Sanaqulov X., Xaydarov M “Boshlang‘ich sinflarda qog‘ozdan amaliy ishlar” o‘quv-metodik qo‘llanma .T.;Navruz.2013- yil.
4. I.Mannopova, R.Mavlonova, N.Ibragimova TEXNOLOGIYA umumiy o‘rta ta‘lim maktablarining 1-sinfi uchun darslik .Toshkent- 2017